

64. LĚTNIK

2 | 2011

Serbska šula

Serbski
pedagogiski
časopis

LUDOWE NAKŁADNISTWO DOMOWINA

Datowa banka geografiskich eksonymow

Anja Pohončowa/Sonja Wölkowa

Wot 28. februara 2011 je na internetnej stronje Serbskeho instituta datowa banka geografiskich eksonymow přistupna (<http://www.serbski-institut.de/cms/os/396>). Tuń projekt je nastal w kooperacji z Rěčnym centrumom WITAJ.

Zaměr a natwar datoweje banki

Geografiske eksomy, kotrež so w nowej datowej bance předstajeja, su mjenia geografiskich objektow (na př. rěkow, horow, krajow, krajinow) zwonka serbskeje Horneje Lužicy. Datowa banka wobsteji tuchwilu z nimale 2000 datowych sadžbow. Ideja za zestajenie datoweje banki je wušla z poradzowanskeho džela rěčespytnego wotrjada Serbskeho instituta. Z Rěčneho centruma WITAJ, hdźež so přihotuja serbskorěčne wučbnicy, su w poslednich lětach wospjet dochadželi naprašowanja dla prawopisa a słowotwórbneho adaptowanja cuzych geografiskich mjenow. Tuž je datowa banka w přenim rjedže pomocny srědk za wučbnu praksu a za serbske medije, wězo je wona tež kóždemu dalšemu zajimcej přistupna. Přez spřistupnjenje korektnych serbskich formow a doporučenje najprihodnišich twórbow ma datowa banka přinošovać k stabilizowanju spisownorěče normy.

Wužiwar móže pytać za serbskim abo němskim wotpowědnikom mjenia za wěsty geografiski objekt. Druhy eksistuju při tym w serbšinje warianty. Gramatiske informacie su podate, hdź so serbski wotpowědník regularnje njedeklinuje abo hdź ma so na gramatiske wosebitosće skedžbnić. Za serbskim wotpowědníkom steji w spinkomaj typ objekta (na př. stat, dželny stat, přišlušnik ludu resp. wobydler, krajina, region, dolina, hłowne město, horiny, morjo). K hrubej orientaciji podawamy kontinent a stat resp. region. Pola dželnych statow je wotkaz na nadrijadowany stat, pola hłowneho města wotkazuje so na stat atd.

Zasady zeserbščenja

Po dorěčenju z wučerjemi džiwa so při zeserbščenju na to, zo spónzaje šuler tež w němčinje wužiwane mjeni geografiskeho objekta. Serbske pismowstwo je porno němskemu snadne a geografiske eksomy wustupuja poměrnje zrědka, zwjetša jenož we wučnicach geografije, chiba w nowinarstwie. Tuž maja zeserbščene formy mjenow, kotrež hewak nihdže njewustupuja, jenož snadne šansy so w uzusu zakótwić a stabilizować – wosebje

potrjechi to mjeni objektow zwonka Evropy. Tohodla njeadaptujemy mjeni z jara eksotiskich, njeindoeuropeskich rěčow. Zasadnje płaća powšitkowne zasady pisanja cuzych mjenow, přestajene w Prawopisnym słowniku (4. nakład, Budyšin 1981, str. 598 sč.), kotrež za mjeni městow, wsow a rěkow z njesłowjanskich rěčow pisanje kaž w němčinje doporučea. Tak so mjeni za geografiske objekty w němskorěčnym teritoriju zwjetša njezeserbšča (*Plauski jězor, Torgau, Schleswigsko-Holsteinska, Schwerinski jězor*), chibazo wobsteji za to w serbšinje tradicija, na př. *Žitawa, Zwěrinski jězor, Šwabska alba*. Tež geografiske mjeni za objekty zwonka tutoho teritorija pisamy tak kaž w němčinje, wosebje jeli so wone słowotwórbne njezměnja. Tole zwjetša wotpowěduje pisanju w originalnej rěči, jeli wužiwa tuta laćonski alfabet, na př. *Ghana, Sierra Leone, Tanganjika, Haiti, Texas, El Salvador, Venezuela, Aconcagua, jězor Athabasca*. Pola mjenow z rěčow z druhim, na př. arabskim pismom mamy so w transkripciji po němčinje, na př. *Marokko, Kuweit*. Jeli wužiwa němčina prawopisne adaptowane mjeni za cuze objekty, mamy so w serbšinje zwjetša tež po tutym příkladže (na př. typ c – k: jendž. *Canada* → ně. *Kanada* → hs. *Kanada*). Mjeni městow zwjetša njeadaptujemy, chibazo mamy w serbšinje tradiciju, na př. *Waršawa, Moskwa*, ale *Tallinn, Athen*.

Tójsto krajow, wosebje w Europje, ma hižo tradicionele hornjoserbske mjeni, kaž *Čěska, Francoska, Jendželska, Španiska*. Tute mjeni maja formu adjektiva, jako by sčehował substantiv *zemja*, na př. *čěska (zemja)*, a tohodla so tež deklinuja kaž adjektiwy.

Słowotwórbne adaptowane mjeni so tež prawopisne adaptuja, tohodla pisamy *Mawretanska* (słowotwórbne zeserbščena forma ze sufiksem *-ska*), porno tomu pak *Mauritius*, dokelž so tu ničo słowotwórbne njeadaptuje. Při tym płaća prawidła za zeserbščenje cuzych słowow (Prawopisny słownik, 4. nakład, Budyšin 1981, str. 600–607).

Mjeni, kotrež so w originalnej rěči z kyryliskimi pismikami pisaja, zeserbšča so po płaćiwej transkripciskej tabeli (tež tam, str. 607 sč.), na př. ru. *Tайшет, Азербайджан, Нахичевань, Чита, Благовещенск* → hs. *Tajšet, Azerbajdžan, Nachičewań, Čita, Blagowješensk*. To potrjechi předewšem geografiske objekty na teritoriju něhdyšeho Sowjetskeho zwjazka.

Změny w dotalnej praksy abo kodifikaci při słowotwórbnym adaptowaniu

Prašenje zeserbščenja cuzych geografiskich mjenow je wosebje problematiské pola zwonkaeuropskich mjenow,

za kotrež njewobsteji dotal kruta tradicija w spisowej hornjoserbščinje. Při njesystematiskej zaběrje z jednotliwimi słowami njeje lochko, prawidla zeserbščenja spóznać. Nimo toho njeje uzus w serbščinje stabilny resp. postupowanje při zeserbščenju je so zdžela změnilo. Tohodla njeje tajki cylkowny přehlad jenož jako wědomostne žórlo zajimawy a wužitny, ale runje tak jako praktiska pomoc za wučerki a wučerjow, za žurnalistow, přełožowarjow a dalších zajimcow.

Na zakladže analyzowanja předležaceho materiala a přeprubowanja dotalnych (njewozjewjenych) prawidłow dyrbjachu so zdžela adaptowane formy abo jich wotwodženki korigować abo wotstronić, kotrež su rěčespytnicy sami hišće před někotrymi lětami tak podali, na př. w słowniku noweje leksiki (Budyšin 2006) abo tež we wučbnicach. To potrjechi mjez druhim tam podate adjektiwiske wotwodženki typu *keniski* (nic * *kenijaski*) resp. pomjenowanja wobydlerjow typu *Keničan* (nic * *Kenijačan*) a *Birmjan* (nic * *Birmačan*). W 5. nakladže Prawopisnego słownika (Budyšin 2005) su so zdžela ze-serbščene formy zawjedli a njezeserbščene formy wot-stronili. W datowej bance pak namaka wužiwar druhdy zaso wobě formje, jeli stej wobě prawje tworjenej a so w praksy jewitej; to potrjechi na př. *Amaconas/Amazonas*, *Açory/Azory*. Tež za *Sawdi* smy zawjedli wariantu *Saudi*, wšak jedna so wo zwonkaeuropske mjeno.

Powšitkownje wobkedžbuje so přiběraca tendenca ze-serbščenja, wosebje pola mjenow krajow, kotrež kónča so w němčinje na *-land* a *-stan*. Tute adaptuju so džensa zwjetša ze sufiksom *-ska* (*Grjekska*, *Finska*, *Irska*, *Lapska*, *Šotiska* atd.). Hišće před někotrymi lětami naličichu so wuwzaća kaž *Feuerland*, *Thailand*, *Nowy Seeland*, *Island*. Mjeztym wužiwaja so tu zwjetša wotwodženki na *-ska*, na př. *Feuerlandska*, *Islandska*, *Nowoseelandska*. Zdžela eksistuja warianty, na př. *Thailandska/Thailand*, *Swaziska/Swazilandska*, *Burgenlandska/Hrodowska*, ale jenož *Helgoland*. Krajowe mjená na *-stan* so do serbščiny přewozmu. Warianty eksistuja pola tajkich pomjenowanjow, kotrež maja w němčinje dubletu na *-ien*, to potrjechi *Kirgisistan/Kirgisien* → *Kirgisistan/Kirgiziska/Kirgska*, *Baschkortostan/Baschkirien* → *Baškortostan/Baškiriska*, *Turkmenistan/Turkmenien* → *Turkmenistan/Turkmenska*.

Jednotliwe příklady za prawopisne adaptowanje

Pisanje *ai*, *au*

W němskich formach mjenow so jewjaca pismikowa kombinacija *ai* so njeadaptuje, přir. *Mentawaiske kupy*, *połkupa Sinai*, *Qaidamska žlobina*, *Taiski jézor*, *Taiwan*, *Thailandska*. Jedna-li pak so wo mjeno z originalnej

kyriliskej wersiju ze skupinu *au*, pisamy po serbskich zasadach transkripcije *aj* (Azerbajdžan → hs. *Azerbaijan*, hlej horjeka). Skupinu *au* zeserbščimy w słowotwórnje adaptowanych mjenach zwjetša jako *aw*, na př. *Awstralska*, *Litawska*, *Kawkaz*, ale *Mauritius*. Wuwzaća jewja so pola jednotliwych skerje eksotiskich mjenow (*Palauiske kupy*, *Guinea-Bissau*) resp. pola geografiskich objektow w Němskej (na př. *Zschopau*, hlej horjeka).

Pisanje *ph*

Hdyž wurjekuje so pismikowa kombinacija *ph* jako *f*, je nimo pisanja *ph* tež pisanje *f* dowolene, na př. *Euphrat/Eufrat*, *Filipiny/Philippiny* a wotwodženki, ale *Phnom Penh*.

Pisanje *sh*

Pismikowa skupina *sh*, přewzata zwjetša z jendželskej mjenoweje formy, so w mjenach njeeuropskeho pochada zwjetša wobchowa (na př. japske kupy *Kyushu*, *Honshu*, *Shikoku*). Jeli pisa so w němčinje město toho *sch*, wužiwamy tež w serbščinje po wurjekowanju *š* (*Maschrekstaaten* → *Mašrekske staty*, *Bangladesh* → *Bangladeš*). To płaći tež za němske *sch* jako wotpowědnik kyriłiskeho *u* (*Dušanbe* → *Duschanbe* → *Dušanbe*). Pola originalne jendželskich geografiskich mjenow pisamy *sh*: *Shetlandske kupy*.

Pisanje *bh*, *gh*, *kh*, *rh*, *th*

Pismikowe kombinacije *bh*, *gh*, *kh*, *th* so wobchowaja, dokelž pokazuja na wosebite wurjekowanje w originalnej rěci, na př. *Bhutan*, *Afghaničan*, *Wuchodne Ghatsy*, *Khmer*, *Thai*, *pusčina Tharr*, *Themse*. Prawopisne adaptowanje *th* jewi so w słowotwórnje adaptowanych mjenach krajow (*Äthiopien* → *Etiopska*, *Thüringen* → *Durinska*) a jich wotwodženkach. Tež digraf *rh* so zwjetša wobchowa (*Rhön*, *Rheinsberg*, *Rhin*, *Rhône*, *Rhodesiska*), chibazo eksistuje tradicionelna zeserbščena forma (*Rhein* → *Ryn*, *Porynsko-Pfalca*). W mjenach grjekskeho pochada, w kotrychž transkribuje so w němčinje *ρ* (rho) jako *rh*, zeserbščí so wone jako *r* (*Rodopy*, *Rodos*, *Tyrreniske morjo*).

Pisanje *s*

Po płaćiwyh prawidłach za adaptowanje cuzych słowow (Prawopisny słownik, 4. nakład, Budyšin 1981, § 212) pisamy we wěstych pozicijach město *s* → *z* (*Wuchodofrižiske kupy*, *Tunežiska*, *Polynežiska*, *Rodežiska*, *Swaziska* atd.) resp. wobchowamy *s* (*Korsika*, *Persiski golf*, *Sambija*, *Simbabwe* atd.). W padže němsce pisaneho *Malaysia* dowolamy w serbščinje warianće *Malajzija*, *malajziski* a *Malaysia*, *malaysiski*. Hdžež

steji němske s za kyriliske з, wotpowěduje jemu po transkripciskich prawidłach w serbščinje z: *Новая Земля* → *Nowaja zemlja*.

Pisanje ss a dalšich dwójnych konsonantow

Dwójne konsonanty w mjenach so zwjetša wobchowaja, přir. *Ginea-Bissau*, *Guinea-Bissau*, *Massai*, *Mississippi*, *Missouri*, *Nasserowy jézor*, *Nyassaski stat*, *Tallinn*, *Apenniny*, *Andorra*. To płaći tež za wjetšinu mjenow na němskorěčnym teritoriju (*Hessenska*, *Hessa*, *Spessart*), wuwzaće po tradiciji je *Elsasko-Lothringska* ← *Elsass-Lothringen*. Pola mjenow na teritoriju Ruskeje resp. něhydšehe Sowjetskeho zwjazka, kotrež pisaja so z kyriiskim pismom, wuchadžamy z tuteje originalneje for-

my a nałożujemy prawidła transkripcije. Hinak hač w němčinje wotpowěduje tu ruskemu c serbske jednore njespěwne s, přir. ru. *Северная Осетия* → *Sewjerna Osetiska* (ně. *Nordossetien*), ru. *Енисей* → *Jenisej* (ně. *Jenissei*).

Wšitke móžnosće datoweje banki njejsu dotal połńje wučerpane, na tym so dale džěla. Tak maja so w přichodnym času dalše wotkazy dodać a gramatiske informacie rozšerić, kotrež měli wužitk datoweje banki zwišić. Datowa banka so dale hlada a so po potriebje wudospołnja. Wužiwarjo su tohodla prošeni, zo bychu wobdželarce w Serbskim institucie na pobrachowace mjena skedžbnili.

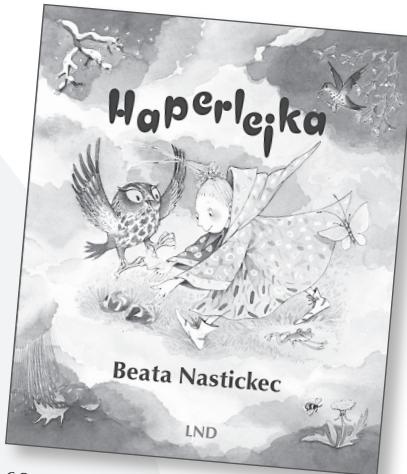
NOWOSTCE

Beata Nastickec

Haperlejka

Ilustrowała Barbara Schumann

Haperlejka je mała lěsna wjera, kotař bydli w starej lipje njedaloko hata. Jako knježiélka nad štvortym měsacom – haperleju – ma na to džiwać, zo přiroda młode nalečo njezapase. Při tym je jej Šibšikec šerjenje z pomocu. Tola nastajnosći jeju džěci při džěle myla. K čemu drje tam njedaloko wjeski hałuzy na hromadu mjetaja? Hač zamóže je Haperlejka z nalětnim njewjedrom zaćerić?



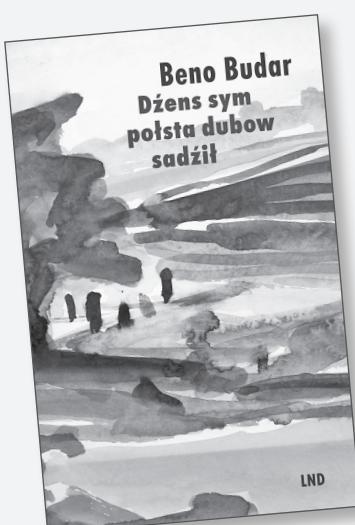
68 s., barbne rysowanki, kruta wjazba
7,90 €

Beno Budar

Džens sym połsta dubow sadžił

Zestajiła Měrana Cušcyna, titulna ilustracija Isa Bryccyna

Beno Budar słuša do kruha serbskich awtorow, kiž su sej ze swojim wobstajnym pisanjom přez lětžesatki swěrny kruh čitarjow natwarili. Jeho powědki a basnje buchu w mnohich antologijach a basnickich zběrkach wozjewjene. Z nowostku „Džens sym połsta dubow sadžił“ je nakładnistwo přeče mnohich čitarjow za zběrku Budarjowych najwoblubowanišich powědkow spjelniło. Zhromadne z basnjemi, kiž je Měrana Cušcyna zwuběrała,asta cyłk, kotryž wotbłyšćeje literarne tworjenje awtora w lětach mjez 1972 a 2008. Pak z wokřewjacym optimizmom pak z jimacej chutnosću, přeco pak čućiwje a čitarjej blisko rysuje Budar fasety žiwjenja.



140 s., kruta wjazba
ze škitnej wobalku

12,90 €

www.domowina-verlag.de